

„KARO ARCHYVUI“ – 100 METŲ

Dim. plk. lt. dr. Gintautas SURGAILIS

DOI: <https://doi.org/10.47459/ka.2025.40.1>

Gerbiamieji skaitytojai,

Jūsų rankose vienintelio Lietuvos kariuomenės istorijai skirto mokslo žurnalo „Karo archyvas“ jubiliejinis XL tomas. Jubiliejinis, nes žurnalas švenčia savo įkūrimo 100-ąsias metines. 1925 m. skaitytojų teismui buvo pateiktas pirmasis jo tomas ir suformuluotos pagrindinės žurnalo nuostatos. Redakcijos žodyje tuometis jo redaktorius mjr. Vytautas Steponaitis, kuris tuo metu buvo ir kariuomenės žurnalo „Mūsų žinynas“ redaktorius, rašė, kad „Karo archyve“ bus spausdinama:

„1. Lietuvos karo istoriją nušviečiantieji savarankiški tyrinėjimai, monografijos. Dėl tam tikrų sąlygų plačiai šioje srityje pasirodyti nepajėgsime.

2. Viskas, kas tik liečia Lietuvos kariuomenę ir karo istoriją atsiminimų ir priruošiamų darbų pavidale. Šiai medžiagai rinkti ir skelbti (kartais ne visai) dabar yra tinkamiausias laikas. Čia „Karo Archyvas“ tikisi palengvinti darbą būsimiems mūsų valstybės ir kariuomenės atgimimo laikų tyrinėtojams. Bet ir šiuo metu toji medžiaga, be abejo, turi visuomeninei pedagogiškos reikšmės.

3. Įvairios įvykių smulkmenos ir dokumentai.

Tai trys „Karo Archyvo“ pamatiniai skyriai. Bet kol pas mus dar nėra kito istorijai skiriamą žurnalo, „Karo Archyve“ bus spausdinami ir bendrosios Lietuvos istorijos rašiniai. Antra tarus, negalima iš bendrosios istorijos išskirti kariuomenės ir karo istorijos.

Tokius tikslus ir uždavinius pasistatęs „Karo Archyvas“ tikisi įtraukti į bendrą darbą tiek karius, tiek ir ne karius, kuriems šie klausimai nėra svetimi.“

Taigi, naujojo žurnalo redaktorius suformulavo pagrindinį „Karo archyvo“ tikslą – publikuoti Lietuvos kariuomenės istorijos ir karo veiksmų, vykusių Lietuvos teritorijoje nuo valstybės kūrimosi pradžios iki dabartinių laikų, tyrimus. Kadangi, matyt, buvo sukaupta nemažai Lie-

tuvos kariuomenei skirtos istorinės medžiagos, 1925 m. buvo išleisti net du žurnalo tomai (1-asis ir 2-asis), 1926 m. – 3-iasis, 1928 m. – 4-asis, 1929 m. – 5-asis tomas. Po gana ilgos pertraukos 1936 m. pasirodė 6-asis tomas, o paskui kiekvienais metais iki pat Lietuvos okupacijos jau išeidavo po tomą. 12-asis tomas buvo išleistas 1940 m. Lietuvą okupavus sovietams, buvo nutrauktas ir „Karo archyvo“ leidimas.

1991 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, imtasi atkurti tai, kas sovietų buvo sugriauta. Greitai atgimė anksčiau ėję Lietuvos istorijai skirti mokslo žurnalai, tad turėjo būti atkurtas ir „Karo archyvas“. Idėja jį atgaivinti kilo dar 1991 m. rudenį tuometės „Žinijos“ draugijos salėje Lietuvos istorijos instituto direktoriaus pavaduotojo dr. Alfonso Eidinto organizuotoje konferencijoje Lietuvos kariuomenės istorijos klausimais. Konferencijos metu ir buvo garsiai paskelbta apie siekį atkurti iki 1940 m. ėjusį „Karo archyvą“.

1992 m. gegužės 8 d. krašto apsaugos ministras Audrius Butkevičius pasirašė įsakymą dėl „Karo archyvo“ leidimo atnaujinimo ir atkuriamo žurnalo atsakinguoju redaktoriumi paskyrė dr. Gintautą Surgailį. Buvo nuspręsta, kad atkurtas „Karo archyvas“ toliau tęs iki 1940 m. ėjusio žurnalo tradicijas, ir šios nuostatos laikomasi iki šiol. Taip jau susiklostė, kad per 100 metų „Karo archyvą“ redagavo tik du redaktoriai – plk. ltn. Vytautas Steponaitis ir plk. ltn. dr. Gintautas Surgailis.

Ėmus rengti „Karo archyvo“ 13-ąjį tomą, į darbą įsitraukė redaktoriai Juozas Milušis ir Juozas Misevičius, sudarytojas Alfonsas Eidintas, techninė redaktorė Irena Baltrėnienė.

Nuo 14-ojo tomo atsakinguoju redaktoriumi ir sudarytoju tapo tik G. Surgailis, stiliste ir korektore – Krašto apsaugos ministerijos kalbos tvarkytoja Pranė Kuprienė.

Atkuriant žurnalą neišvengta įvairių trikdžių ir sunkumų. Reikėjo rasti autorių, kurie rašytų rimtus mokslinius straipsnius dar mažai kam žinomam žurnalui, be to, kilo nemažai ir finansinių problemų. 13-ojo tomo leidimas buvo gana sklandus, bet parengtas 14-asis tomas dėl Krašto apsaugos ministeriją slėgusių finansinių problemų spaustuvėje išgulėjo dvejus metus. Vėliau leidyba vyko sklandžiau, pavyko pritraukti daugiau „Karo archyvo“ autorių, tarp jų ir jaunų, šiandien žymių istorikų, kurių šiame žurnale išspausdinti straipsniai buvo jų pirmosios mokslinės publikacijos.

Nuo 17 tomo žurnalo leidyba ėmė rūpintis ne tik jo atsakingasis re-

Plk. Itn. Vytautas Steponaitis
(Lietuvos mokslų akademijos
Vrublevskių biblioteka)

Plk. Itn. dr. Gintautas Surgailis

daktorius ir sudarytojas, bet ir redakcinė kolegija. Pirmąją atkurto žurnalo redakcinę kolegiją sudarė Aušra Jurevičiūtė (Vytauto Didžiojo karo muziejus), doc. dr. Vytautas Lesčius (Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas), dr. Valdas Rakutis (Vytauto Didžiojo universitetas), Jonas Vaičėnionis (Lietuvos karo istorijos draugija) ir dr. Rimantas Zizas (Lietuvos istorijos institutas).

Norėtuši nuoširdžiai padėkoti visiems ilgesnį ar trumpesnį laiką dirbusiems ir dirbantiems „Karo archyvo“ redakcinės kolegijos nariams. Nuo 17 tomo „Karo archyvo“ redakcinės kolegijos nariai buvo:

prof. habil. dr. Algirdas Ažubalis, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija;

prof. habil. dr. Gžegošas Blaščykas (*Grzegorz Blaszczyk*), Poznanės Adomo Mickevičiaus universitetas, Lenkijos Respublika;

dr. Juris Ciganovas (*Juris Ciganovs*), *Latvijos karo muziejus*;

doc. dr. Pranas Janauskas, Vytauto Didžiojo universitetas;

prof. dr. Ēriks Jēkabsonas (*Ēriks Jēkabsons*), Latvijos universitetas;

doc. dr. Vytautas Jokubauskas, Klaipėdos universitetas;

dr. Aušra Jurevičiūtė, Vytauto Didžiojo karo muziejus;

doc. dr. Vytautas Lesčius, Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas;
prof. dr. Virgilijus Pugačiauskas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Lietuvos istorijos institutas;

dr. Ciro Paoletis (*Ciro Paoletti*), Italijos karo istorijos komisijos generalinis sekretorius;

vyresn. m. d. dr. Karelas Pirimajė (*Kaarel Piirimäe*), Tartu universitetas;

dr. Valdas Rakutis, Vytauto Didžiojo universitetas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Lietuvos Respublikos Seimas;

prof. habil. dr. Waldemaras Rezmeris (*Waldemar Rezmer*), Mikalojaus Koperniko universitetas, Torunė, Lenkijos Respublika;

doc. dr. Andrijus Rukas (*Андрій Руккас*), Kyjivo nacionalinis Taraso Ševčenkos universitetas;

prof. dr. Jonas Vaičenonis, Vytauto Didžiojo universitetas;

doc. dr. Manvydas Vitkūnas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija;

dr. Rimantas Zizas, Lietuvos istorijos institutas.

Nuo 2002 metų „Karo archyvas“ tapo Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos mokslo žurnalu.

Per 100 metų „Karo archyvo“ I–XL tomuose straipsnius paskelbė 253 autoriai, keletas dar pateikė šaltinių publikacijų ar mokslinės informacijos. Galima sakyti, kad „Karo archyvas“ įgijo ir „savo“ autorių, kurie žurnalui pateikė po keletą straipsnių. Net 12 publikacijų paskelbė Klaipėdos universiteto doc. dr. Vytautas Jokubauskas, 11 publikacijų – šviešaus atminimo doc. dr. Vytautas Lesčius, po 9 publikacijas – dr. Modestas Kuodys ir doc. dr. Manvydas Vitkūnas, 6 publikacijas – dr. Aušra Jurevičiūtė, po 5 publikacijas – prof. dr. Jonas Vaičenonis, dr. Valdas Rakutis, dr. Lina Kasparaitė-Balaišė ir dr. Andriejus Stoliarovas, po 4 publikacijas – dr. Rimantas Zizas, dr. Egidijus Papečkys ir t. t.

„Karo archyvą“ surado ir savo straipsnius jam pasiūlė ir užsienio autoriai, rašantys Lietuvos kariuomenės istorijos tematika: dr. Konradas Bobiatyński (Lenkija), dr. Juris Ciganovas (Latvija), dr. Ērikas Jēkabsons (Latvija), dr. Krzysztof Kossarzecki (Lenkija), dr. Ciro Paoletis (Italija), Arnaud Parent'as (Prancūzija), Aivaras Petersonas (Latvija), habil. dr. Waldemaras Rezmeris (Lenkija), dr. Aleksanderis Smoliński (Lenkija), Marek Wagneris (Lenkija), dr. Janas Paweł Wiśniewski (Lenkija) ir kt.

Norėtuši paanalizuoti, kokiomis temomis ir kiek publikacijų „Karo archyvo“ 40 tomų buvo paskelbta. Išskyrėme 24 rubrikas (žr. „Karo archyvo“ 40 t. priedą – I–XL tomų bibliografiją. I–XXX tomų bibliografija buvo išleista minint „Karo archyvo“ 90-metį):

Eil. nr.	Rubrikos pavadinimas	Publikacijų kiekis*
1.	Baltų karyba iki valstybės susidarymo	9
2.	Lietuvos kariuomenė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos laikotarpiu	44
3.	Prancūzmetis Lietuvoje	8
4.	1831 ir 1863–1864 m. sukilimai	12
5.	Lietuviai carinės imperijos sudėtyje ir svetimose kariuomenėse	23
6.	Pirmojo pasaulinio karo ir vokiečių okupacijos laikotarpis	54
7.	Lietuvos valstybės institucijų kūrimas	4
8.	Karo dėl Nepriklausomybės metai (1918–1920)	54
9.	Kovos su raudonarmiečiais	19
10.	Kovos su bermontininkais	10
11.	Kovos su lenkais	21
12.	Klaipėdos sukilimas	3
13.	Lietuvos kariuomenė taikos metais (1921–1940)	81
14.	Pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpis ir lietuviai kariai sovietinėje kariuomenėje 1940–1941 m.	7
15.	Antrojo pasaulinio karo metai	13
16.	Antrosios sovietinės okupacijos laikotarpis, antisovietinė rezistencija	4
17.	Lietuvos kariuomenės istorija nuo 1990 m.	9
18.	Sukarintos visuomenės organizacijos	6
19.	Karių atminimo įamžinimas	3
20.	Įvairūs	10
21.	Istoriografija ir šaltiniotyra	9
22.	Šaltinių publikacijos	12
23.	Recenzijos, diskusijos	8

*Kai kurie straipsniai apima ir kelias rubrikas, pvz., jei nagrinėjamas 1919–1940 m. laikotarpis, ir pan.

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, daugiausia publikacijų skirta Nepriklausomybės karo laikotarpiui. Tai visiškai suprantama, nes Nepriklausomybės karo frontuose buvo sprendžiamas valstybės ir tautos likimas, todėl šiai temai ir skirta daugiausia publikacijų. Šia tema rašė tarpukariu daugiausia buvę kovų dalyviai, atkūrus nepriklausomą valstybę – istorikai, kurie labai aktyviai domėjosi šia tema. Iš viso buvo paskelbtos 104 publikacijos, iš jų 54 – bendrąja Nepriklausomybės karo tematika, kitos – skirtos konkrečioms kovoms.

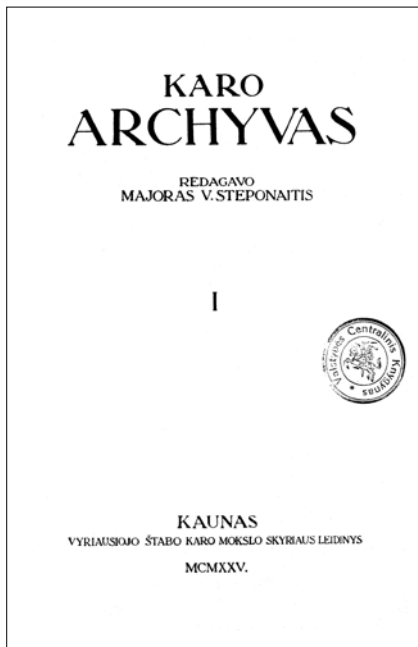
Antroje vietoje straipsniai apie tarpukario Lietuvos kariuomenę – 81 publikacija. Tai irgi suprantama, nes buvo domimasi Lietuvos kariuomenės istorija tiek tarpukariu, tiek atkūrus valstybę, beje, kaip ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos laikotarpiu – 44 publikacijos.

I–XII tomuose buvo paskelbta tikrai daug publikacijų apie palyginti nesenus įvykius. 1831 ir 1863–1864 m. sukilimams, kurių įvykiai dar buvo gyvi to meto autorių atmintyje, skirta 12 publikacijų. Carinės okupacijos laikotarpiui (23 publikacijos išspausdintos 20 tarpukario tomų)

ir Didžiajam, kaip tada buvo vadinamas Pirmasis pasaulinis, karui skirtos 54 publikacijos, iš jų 50 publikacijų buvo paskelbta I–XII tomuose.

Nors jau praėjo daugiau kaip 30 metų, kai atkurta krašto apsaugos sistema ir Lietuvos kariuomenė, deja, jos šiuolaikinei istorijai skirtų publikacijų mažoka – tik 9. Ir tai suprantama, nes kol dokumentai dar neatiduoti į archyvus, rašyti apie šiandienos kariuomenės istoriją sunku.

„Karo archyvas“, kaip ir kiti mokslo žurnalai, tapo prieinamas ir elektroninėje erdvėje. Suskaitmenintus I–XII tomus galima rasti svetainėje *e-paveldas.lt*, XIII–XL tomus –

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos elektroninėje bibliotekoje. Nuo 2021 m. „Karo archyvo“ XIII–XXXIX tomų straipsnius pateikiant elektroninėje platformoje *journals.lka.lt*, tapo įmanoma įvertinti „Karo archyvo“ skaitomumą. Kaip rodo statistika, nuo 2021 m. spalio iki 2025 m. sausio 6 d. atsisiųsti „Karo archyvo“ XIII–XXXIX tomų straipsniai 177 473 kartus. Šioje platformoje atsisiuntimų skaičius kasmet auga, o rekordiniai buvo 2024-ieji, kai per metus „Karo archyvo“ straipsniai buvo atsisiųsti 75 883 kartus. Leidinys taip pat referuojamas tarptautinėse duomenų bazėse *Lituanistika* ir *Google Scholar*.

Visą laiką „Karo archyvas“ nuosekliai laikėsi tų pačių principų – spausdinti originalius mokslinius straipsnius Lietuvos karybos istorijos klausimais. Žengdami į antrąjį šimtmetį tikime, kad puikus „Karo archyvo“ autorių, recenzentų, redaktorių kolegijos, kalbos redaktorių, maketuotojų kolektyvas pateiks Jums dar ne vieną „Karo archyvo“ tomą ir taip prisidės prie Lietuvos kariuomenės istorijos tyrimų plėtros ir žinomumo.